

Cesty za štěstím

Bhútán • Izrael • Island

KRISTÝNA TRONEČKOVÁ

Cesty za štěstím

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.cpress.cz
www.albatrosmedia.cz

Kristýna Tronečková

Cesty za štěstím – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2019

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS **MEDIA**

Cesty za štěstím

Bhútán • Izrael • Island

KRISTÝNA TRONEČKOVÁ

 P R E S S

2019

BHÚTÁN
4

IZRAEL
68

ISLAND
142

SLOVO ÚVODEM

Bhútán je země, kde moje duše rozkvetla. Island je země, kde se moje duše dotkla svých kořenů. Izrael je země, kde má mysl poznala svou sílu.

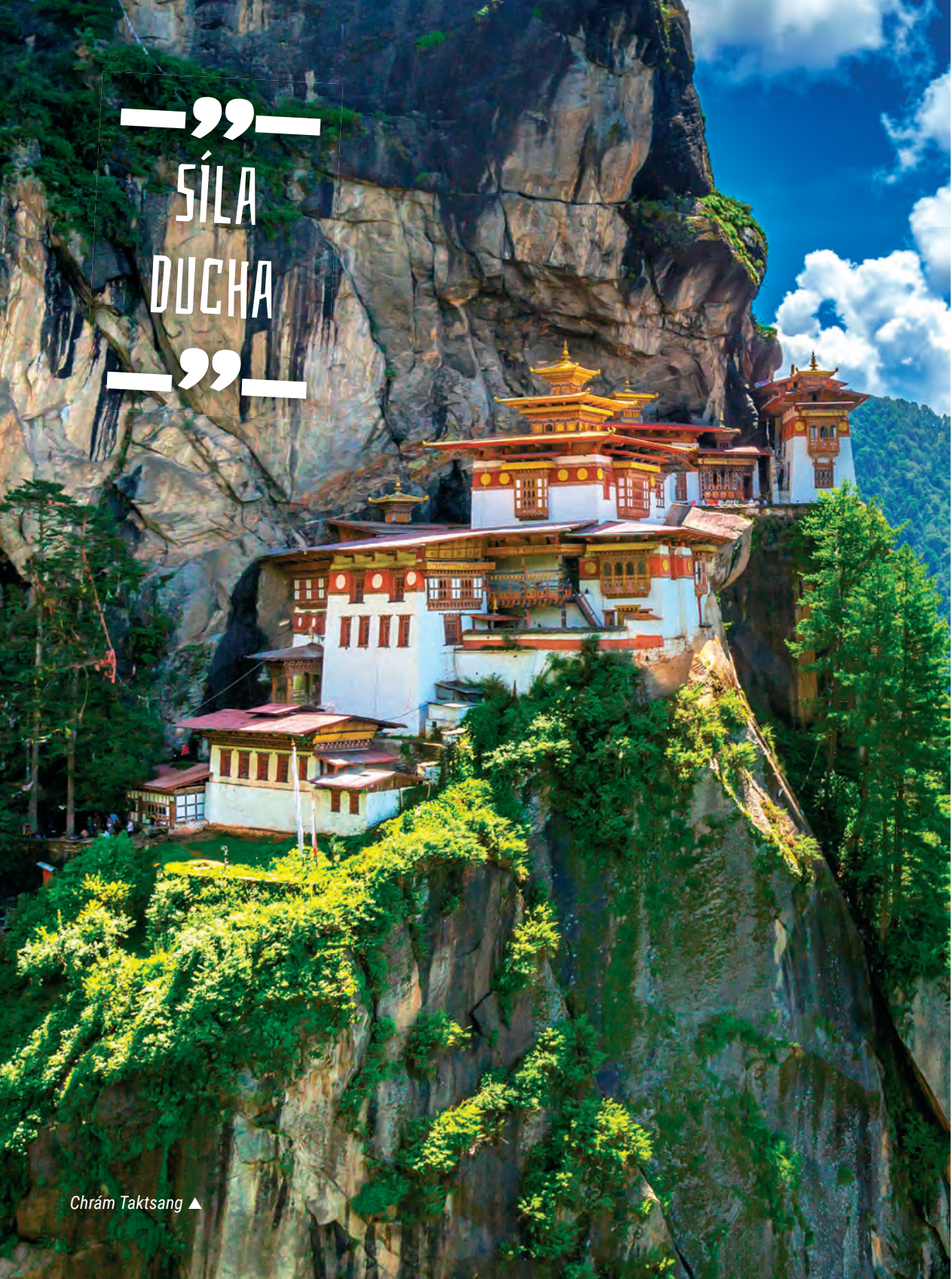
Tato tři místa jsou esencí mé radosti a poznání. V každém z nich jsem strávila minimálně semestr a dělala tam doktorský výzkum štěstí a spirituality založený na hloubkových rozhovorech s domorodci. Díky této důkladné sondě jsem mohla místa poznat z různých úhlů, a ačkoliv se to na první pohled nezdá, všechny tři mají mnoho společného. Jejich hlavním pojítkem je velká síla a národní hrdost. Kniha je tvořena příběhy o štěstí, lidech a třech jedinečných zemích.

Síla ducha patří Bhútánu, síla mysli náleží Izraeli a síla přírody dýchá z Islandu. A láska z lidí je pak cítit všude. Některé síly se doplňují a překrývají, všechny tři ale fungují v synergii celistvosti, jež léčí, posouvá a hřeje. Jsou to osudová místa vyznačující osobitě štěstí, které vás někde udeří do nosu, a jinde za ním musíte jít do křivolakých prastarých uliček. Všechny tři země mají malou rozlohu a velmi specifický postoj ke spiritualitě. Na jednom místě pobíhají skřítci mezi vodopády, jinde hrají mniši fotbal a někde se lidé učí symbióze navzdory všem nepokojům. V těchto zemích jsem prožila pestré emoce, a zdaleka ne vždy se jednalo o růžový opar štěstí. Někdy jsem skákala přes překážky jak divá a jindy si vykračovala jako královna. Všechny cesty ale nakonec vedly k božské radosti.

Island toho má s Bhútánem hodně společného. Kromě mladé a stále místy chybějící infrastruktury je to i nízká hustota zalidnění a opožděný přístup k médiím. Až do roku 1988 na Islandu existoval jediný televizní kanál. V Bhútánu se televize objevila až v roce 1997. Bhútán a Izrael se zase shodnou na své spirituální podstatě. Buddhisté a překvapivě i Židé uznávají reinkarnaci a karmické zákony. Obě náboženství mají hluboké a prastaré kořeny. Na obou místech jsem dostávala posvátné šňůrky na ochranu a pro štěstí. A Izrael s Islandem jsou země kontrastů a dynamických pohybů. V Izraeli se duchovní hodnoty mísí s válkou a chudoba s bohatstvím. Na Islandu se led pojí s ohněm a syrovost s jemností. Rozdíl mezi zeměmi je ale v přístupu lidí. Bhútánci navazují přátelství rychle a intenzivně, kdežto Islandané si s poznáváním nových tváří a ochotou se družít dávají načas. Židé se nachází někde mezi těmito dvěma národy. Všechny tři země a jejich obyvatele jsem si ale zamilovala a jejich kulturu a způsob myšlení respektovala.

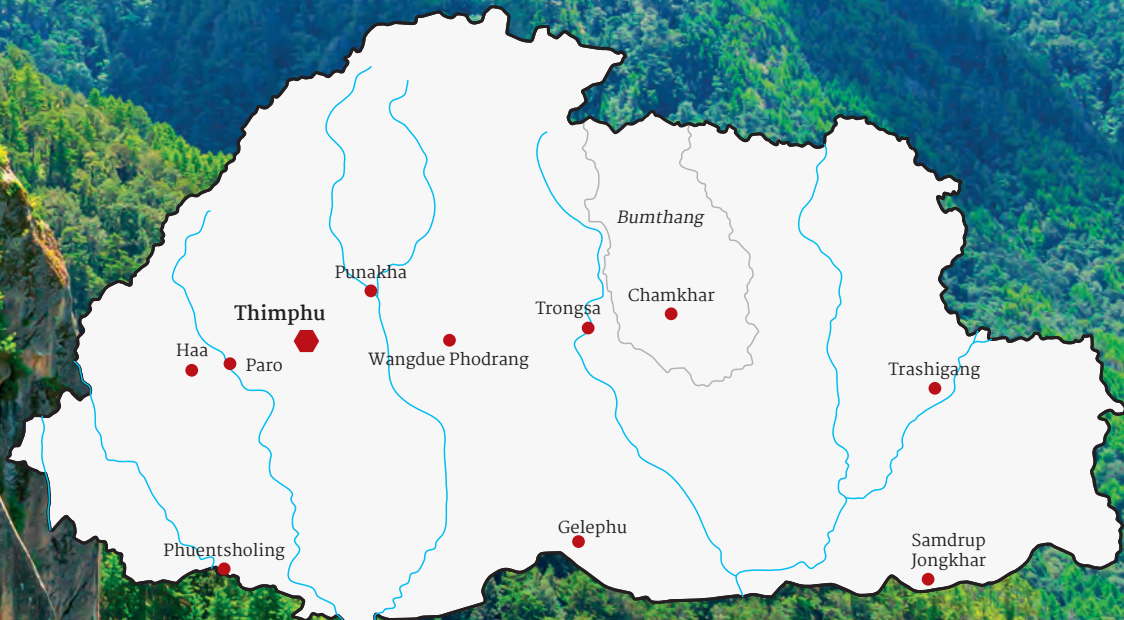
Kniha *Cesty za štěstím* je o mých zkušenostech, radostech a o všech dalších barvitých pocitech, s kterými jsem se v Bhútánu, Izraeli a na Islandu setkala. Kapitoly jsou směsice mého putování krásnými místy a rozhovorů s inspirativními lidmi. Jak prožívají štěstí domorodci v různých částech světa a jaké je jejich chápání spirituality? Kde salá ze země energie a kde jsou ukryté poklady? Co mě druzí naučili a čím obohatila já je? Vydejte se po mých stopách do míst, kde si z ingrediencí všech chutí, vůní a barev můžete vytvořit svůj vlastní recept na štěstí.

—”
SÍLA
DUCHA
—”

Bhútán

BHÚTÁN

”

„Vážení posluchači, vítáme vás u dnešních rozhlasových zpráv. Silnice do Samtse ještě není hotová a do konce roku ani nebude. V Bumthangu vyrostly jahody, k dostání budou na trzích. Nic dalšího se dnes nestalo. Děkujeme za vaši pozornost a na slyšenou zítra. Nyní použítme písničku pro hezké odpoledne...“
zaznělo z rádia.

“

Ztlumila jsem zvuk a zamyslela se nad tím, co jsem právě slyšela. Nikde jinde ve světě by se asi takto úderně neodvážili vystihnout podstatu informací, napadlo mě. Princip jednoduchosti v přímém přenosu...

Země hřmícího draka, jak se Bhútánu přezdívá, je malé království o rozloze podobné polovině České republiky, které se nachází mezi velmocemi Čínou a Indií ve východním Himálaji. Strávila jsem zde devět měsíců jako doktorský student psychologie a dělala výzkumné rozhovory s lidmi na téma štěstí a *spiritualita*. V království je rozšířený a hluboce zakořeněný *tibetský buddhismus*, jenž je úzce spjatý s každodenním životem obyvatel a místní kulturou. Bhútán je první zemí na světě, která vydala vládní edikt oznamující, že *hrubé národní štěstí* je důležitější než hrubý domácí produkt. Platy jsou v zemi velmi nízké; průměrná mzda je tři a půl tisíce českých korun, a jídlo stojí skoro stejně jako u nás. Domorodci umí vyžít s málem, radovat se, a ještě ze svého rozdávat. Místní lidé jsou navíc velmi šetrní ke své přírodě. Většinu území pokrývají lesy,¹ v nichž je plno divoké zvěře, která se nesmí střílet. Během mého pobytu zavítal jeden tygr z nedalekého lesa na kraj hlavního města *Thimphu*. Nic zvláštního.

1
Ze zákona
minimálně 70 %.

*V bhútánských
lesích žije také
národní zvíře
takín. ▼*

Bhútánci vynikají v lukostřelbě, což je jejich národní sport, a jsou také hodně manuálně zruční. Své kroje si často tkají sami, chrámy zdobí buddhistickými malbami a ze dřeva vyřezávají nádherné ornamenty. Tradice a kultura hrají v jejich životech zásadní roli. Navzdory tomu není výjimkou potkat mnicha se smartphonem či houfy teenagerů na diskotékách.

O životě místních lidí a o tom, co se mi v království přihodilo, se dočtete v následujících reportážích a rozhovorech. Objevte se mnou neobyčejnou sílu ducha této kouzelné země a najděte v sobě kus bhútánského štěstí.

Duchovní rozměry Bhútánu překračují všechny myslitelné hranice. ▲

DIVOKÁ JÍZDA

Láká vás jízda vlevo? Monzuny a sesuvy půdy? Srázy bez svodidel? Milion zatáček? Blátivé výmoly místo silnic? Milovníci dramatických cest si v Bhútánu jistě přijdou na své. A pro milovníky komplikovaných víz je Bhútán přímo jackpot! Vítejte v zemi štěstí.

Pokud nepatříte ani do jedné z výše uvedených skupin, nenechte se odradit. Bhútán opravdu hýří superlativy, a i neutuchající hledači Shangri-Ly budou výskat radostí. Jen vydržet a překonat komplikovanou cestu do Bhútánu i po Bhútánu. Stojí to za to. Na světě je mnoho krásných míst, ale Země hřmícího draka je jen jedna. Otevírá srdce i mysl. Vše ostatní jsou drobnosti, které se vždycky nějak vyřeší a zvládnou. Tato reportáž je vlastně o divokých maličkostech, které k Bhútánu patří stejně příznačně jako štěstí.

DRSNÉ PODMÍNKY, JEMNÁ PÉČE

První výzvou je to, jak se do království vůbec dostat. Turistická víza totiž stojí 250 dolarů na den. Člověk v tom má sice už započítanou stravu, ubytování, průvodce a přepravu v zemi, ale stále je to tolik peněz, že v sousední Indii by se za to dalo žít několik týdnů. Kdo se rozhodne zaplatit si výlet do Bhútánu, může ho hrát myšlenka, že cestovní agentura posílá část peněz vládě, která díky těmto zdrojům zajišťuje bezplatné školství a zdravotní péči pro obyvatele. Cenová nedostupnost země má záměrně odradit davy, a tím ochránit místní kulturu.

„Nechceme dopadnout jako sousední Nepál. Tam původní kultura pod návalem turismu skoro zmizela,“ vysvětloval mi kamarád Samten.

Člověk se na vlastní pěst do Bhútánu nedostane. O turisty se starají cestovní kanceláře a průvodce je s nimi celou dobu pobytu. Několik mých kamarádů je turistickými průvodci a o návštěvníky pečují bravurně. Nechodí za nimi jako „ocásci“, spíše se snaží být jejich společníky, vysvětlovat místní kulturu a splnit každé jejich přání. Bhútánci jsou mistři v pohostinství a o turisty je luxusně postaráno. Však si to taky drazo zaplatili... Bhútánci mají zažitá schémata vnímání západních návštěvníků. Všechny označují za turisty a také se k nim tak chovají. *Mou situaci, kdy jsem se v Bhútánu ocitla jako výzkumník a student, jen stěží někdo chápal.* V Bhútánu žije jen hrstka cizinců, kteří nemají moc speciálních pravidel. Bhútánci si je jednoduše začleňují mezi turisty.

Pokud se člověk chce dostat do Bhútánu a nechce platit turistická víza, nejjednodušší možností je se provdat nebo oženit s domorodcem. Další nekomplikovanou variantou je pozvání od královské rodiny; takže pokud zrovna uvažujete o kariéře velvyslance či panovníka, jsou gratis výlety do Bhútánu příjemným bonusem. Všechny ostatní varianty víz jsou dost spleťtité a království na ně není zcela připraveno. Nahodilost je veličina, s kterou se musí počítat.

VZDUŠNÉ MANÉVRY

Za předpokladu, že má člověk štěstí a obdrží víza, nastane prostor řešit druhý detail, a tím je přeprava z bodu A do bodu B. A jako absolutně kdekoliv, B jako Bhútán. Na jediné mezinárodní letiště v *Paru* létají jen dvě společnosti, a to z Nepálu, Indie, Singapur a Thajska. Já jsem do Bhútánu podnikla dvě cesty, z čehož ta přes Káthmándú byla rozhodně méně komplikovaná. *Milovníkům zapeklíých situací a dramata doporučuji variantu s přestupem v Dillí a rozhodně si nezařizovat tranzitní víza, jak jsem to (ne)udělala já při mé první cestě.* Nejprve bylo třeba přesvědčit personál ve Vídni, že je dobrý nápad mi vydat letenku.

„Nemůžeme vás pustit do letadla, nemáte indická víza,“ zazněl přísný hlas.

„Ale já letím do Bhútánu a četla jsem, že tranzitní víza nejsou potřeba.“

„Pouze pokud byste cestovala s příručním zavazadlem nebo vám nevadilo váš odbavený batoh nechat nadobro v Dillí,“ řekla úřednice.

„Do háje!“ zvolala jsem, „já tam letím na univerzitu, kde se mám pozítří nahlásit. Jestli mi propadne let, tak to bude teda pěkný průšvih. Do toho letadla mě prostě musíte pustit!“

„To nemusím.“

„Dobře, nemusíte, ale určitě to nějak jde. Prosím...“

„Musel by se najít někdo z letištního personálu, kdo vám v Dillí přenese batoh z letadla do letadla,“ řekla úřednice obměkčeně.

Asi po hodině čekání a přemlouvání jsem dostala ve Vídni povolení ke vstupu do letadla. Bylo to na vlastní riziko, že v případě zpoždění letadel zůstanu trčet v Dillí v transferu bez zavazadel a bez víz. *Samotný let do Para ocení milovníci nejnáročnějších přistání na světě, cestu navíc zpestřují výhledy na nejvyšší himálajské vrcholy.* Bhútánské letiště je plné náboženských maleb a ozdobných tvarů, jak předepisují místní zákony, podle kterých musí být všechny domy v království postavené v tradičním stylu. Z letiště nefunguje žádná hromadná doprava. Turisty vyzvedávají mikrobuses od cestovních kanceláří a místní lidé používají sdílené taxíky. *Silnice z letiště do Para vede paralelně s přistávací plochou a mohla by se hrdě účastnit soutěže o nejdelší rovný kus cesty v Bhútánu.*

POMERANČ MÍSTO JÍZDENKY A TÝDENNÍ PŘÍDĚL CHLEBA

Nahlásila jsem se na univerzitě, vyplnila milion lejtster, zašla na povinné lékařské vyšetření a po několika hodinách vysvětlování a přísných pohledů jsem dostala na imigračním úřadě studentskou kartu a povolení k pobytu. Další dny jsem měla v plánu dojet na fakultu do Trongsy, která je uprostřed Bhútánu.

„Prosím, jak si koupím lístek na autobus přes internet?“ zeptala jsem se kolemjdoucího, když jsem odcházela z úřadu v Thimphu.

„Cože? To je hezký nápad, ale zatím jsme to nevymysleli. Autobusák je tímhle směrem dva kilometry,“ ukázal mi mladý kluk. Online obchody byly pro bhútánského národního dopravce prozatím science fiction.

Na autobusovém nádraží připomínajícím padesát let nefunkční zařízení jsem se snažila získat lístek do Trongsy, která je od hlavního města Thimphu vzdálená asi 150 kilometrů, ale cesta autobusem trvá zhruba deset hodin.²

„Dobrý den, jednou do Trongsy na zítřek,“ řekla jsem u polorozpadlého okénka.

„Bohužel. Lístky na zítra jsou vyprodané,“ politovala mě slečna.

„Dobře, já tam potřebuji dorazit. Kdy jede další spoj?“ nenechala jsme se odbýt.

„To nevím, běžte na přepážku číslo čtyři.“

„Ale já tam nikoho nevidím, a to jsou dvě hodiny odpoledne.“

2

Poštovní tryskomnyši: Jelikož se v Bhútánu postavily motorizované cesty až v 60. letech 20. století, museli si domorodci s poštovními balíčky poradit svérázným způsobem. Poslíčci tak nosili psaní do jednotlivých oblastí, a využívali k tomu horských stezek. Některým z doručovatelů přisuzovali lidé nadpřirozené schopnosti. Nejrychlejší poslíček byl schopný ujít téměř 200 kilometrů z Thimphu do Trongsy za jediný den! Další zajímavostí bhútánské pošty jsou známky, které jsou v dnešní době velmi ceněné; mají nápaditý design a vydávají se při speciálních příležitostech.

„V tom případě musíte počkat přes víkend do pondělí.“

Toho jsem se lekla a vyhrkla jsem: „V pondělí mám být už ve škole, nemůžu dva dny čekat na přepážku číslo čtyři!“

„Chápu, vezměte si tedy aspoň pomeranč.“

Tak jsem místo lístku dostala citrus jako cenu útěchy... Slečna mě po třech hodinách nějakým záhadným způsobem vystopovala ve městě a šťastně mi podávala lístek, který sehnala...

Další den brzy ráno jsem vyrazila na nádraží. Téměř pravěký autobus byl přečpaný domorodci, zavazadla se přivazovala na střechu. Desetihodinová jízda blátivými, nezpevněnými cestami nad srázy, kde hrozily sesuvy půdy, byla vskutku unikátní. Chvilí jsem přemýšlela, že se asi bojím, ale pak mi to začalo připadat vlastně normální. *Dalo se zvyknout jak na mnohahodinový třes, tak na situace, kdy jel naproti nákladák a já z okénka pozorovala jen prázdný prostor a zkoumala hloubku rokle pod sebou.*

Fakulta, kam jsem se vydala navštívit svého profesora, se nacházela v lese dvacet kilometrů za Trongsou. Nejel tam žádný autobus, a tak jsem si musela vzít taxík, který mě po hodině jízdy a balancování nad srázy dovezl na místo. Z cesty jsem byla tak upocená, ani ne tak vedrem jako spíš strachem, že jsem se musela jít rovnou osprchovat. To jsem ještě netušila, že tuto trasu pojedou další týden dokonce několikrát potmě, protože centrum dění bylo v Trongse a ne v lese. Cesta se kvůli opravám a sesuvům půdy otevírala jen na několik hodin denně, a to ráno a večer. V okolí fakulty bylo pár dřevěných obchůdků, kde se dalo nakoupit jídlo, ale to se omezovalo na luštěniny, vykuřovadla, colu a brambůrky. Marně jsem přemýšlela, co bych si z ingrediencí uvařila.

„Míváte někdy alespoň chleba?“ vznesla jsem zoufalý dotaz.

„Minulý týden byl, teď není a za týden třeba bude,“ odpověděl mi usměvavý prodavač.

Fakulty bhútánské univerzity jsou odřízlé od okolního světa, aby studenty nic nerozptylovalo a mohli se soustředit na učení. Aspirant na mnicha záměr dlouhodobé izolace a klidu možná ocení, ale mně by z toho, zcela upřímně a s prominutím, hráblo. Další část mého bhútánského pobytu jsem strávila východněji v *Bumthangu* u místní rodiny. Dostala jsem se tam s jedním taxikářem, s kterým jsem si povídala tak usilovně a přátelsky, že si ode mě odmítal vzít po čtyřech hodinách jízdy jakékoliv peníze.

NA PYTLÍCH RÝŽE

Jiným způsobem, jak jsem cestovala po Bhútánu, bylo stopování. Domorodci na mě dost zírali; přece jenom nebyli moc zvyklí, že by někdo provozoval takovou aktivitu. Zastavovali skoro všichni, byli prostě zvědaví. *K dokonalosti*

tomu chyběla jen trocha – trocha víc aut. Jednou jsem stopla dodávku, ale byla plná nejrůznějšího materiálu, a tak jsem se musela nasoukat na pytle rýže těsně pod střechu. Jak je známo, bhútánské cesty jsou plné děr a výmolů, takže když se auto rozjelo, začala jsem narážet hlavou do stropu. Bylo to tak nepohodlné, že jsem vystoupila asi v polovině plánované trasy.

BLINKRY VERSUS STĚRAČE

Po čase jsem se otrkala a domluvila se s kamarádem, že mi na nějaký čas půjčí auto, abych mohla po Bhútánu cestovat svobodněji. Autopůjčovny tam neexistují. Turisté sami neřídí, cestovní agentury jim vždy zajistí vozidlo s průvodcem i řidičem. Neplatí tam žádný mezinárodní řidičský průkaz. Situaci jsem vyřešila tak, že jsem si nechala vystavit řidičáky oba a doufala jsem, že alespoň na jeden z nich to nějak usmlouvám.

Jezdila jsem tak autem trochu načerno, nebo lépe řečeno na neurčito. Nikdo v Bhútánu pravidla pro cizince za volantem nedefinoval, takže jsem si je přizpůsobila své potřebě.

Několikrát jsem se potkala se Švýcarem, který učil na bhútánské škole, a stejně jako já měl půjčené auto od svého kamaráda.

„Taky ti zatrne, když projíždíš kolem policajta?“ žertovala jsem.

*Policista svými
ladnými pohyby
hravě supluje
semafor. ▼*

„Hele, já jsem v klidu. Nikdo nám přece nic nezakázal. To, že jsme výjimky, ještě neznamená, že děláme něco proti pravidlům,“ odpověděl učitel. Dostala jsem tak od Švýcara požehnání k řízení auta a jezdila dál.

K pohodě za volantem měl přispívat i fakt, že v království před časem zrušili jediný semafor, který byl v centru Thimphu. Prý řidiče stresoval. Místo něj tam postavili malovanou budku, z které řídí provoz policista v bílých rukavičkách. Patrně bývalý mim nebo baleták. Když mával na auta, byla to tak elegantní souhra pohybů, že k tomu chybělo jen pustit vážnou hudbu a vybírat vstupné.

Vzhledem k tomu, že je v Bhútánu levostranný provoz, jsou určitá zařízení v autě na opačné straně, než jsme zvyklí. *Ze začátku jsem tak pokaždé místo blinkru zapnula omylem stěrače. Co čert nechtěl, hodněkrát to bylo za slunečného dne na křižovatce, kterou řídil zmíněný policista. Jeho dramaticky vyjevené pohledy a má omluvná gesta doplněná nervózním úsměvem se staly téměř rutinou. Když přšelo, ztratila jsem se v davu. Jak já milovala řízení v kombinaci s deštěm...*

BHÚTÁNSKÝ OTÍK A ÁÁÁÁ JAKO AHÁÁÁ

Při jedné cestě jsem v odlehle vesnici narazila na stopaře, což byla v Bhútánu rarita. Neváhala jsem a zastavila mu. Neuměl ani slovo anglicky. Říkal akorát: „Thimphu.“ Do hlavního města jsem měla zrovna namířeno, takže jsem mu byla dobrou přihrávkou. Ze začátku jsem se snažila o konverzaci, či přesněji její náznaky, a lámanou *dzongkha* jsem ze sebe vysoukala několik vět. Stopař mi něco odpovídal, ale tomu jsem už nerozuměla. Další hodinu jízdy jsme oba jen svorně mlčeli a přemýšleli každý o svých věcech.

V tom se spolujezdec znenadání rozzářil a vykřikl: „Dzong!“³

A nelhal. Skutečně jsme projížděli kolem dzongu. Otík a Beroun jak přes kopírák. Zasmála jsem se paralele s filmem, stopař se na mě nechápavě podíval a dál jsme mlčeli.

Za nějakou dobu jsme dorazili na „check-point“, kde mě zastavil policista ke kontrole všech dokumentů a povolení k vjezdu do jiné oblasti. Když za volantem spatřil bělocha a na místě spolujezdce postaršího domorodce, vyvalil oči a na okamžik zkoprněl. Naše uspořádání neodpovídalo bhútánskému mentálnímu schématu. Zmatený úředník chtěl nejprve doklady po mém stopaři.

„To není jeho auto, já jsem řidič,“ upozornila jsem policistu.

„Éééé,“ zazněla jeho odpověď zvukem připomínajícím mečení kozy. *Nechápal.*

„Já jsem řidič, nejsem turista a v Bhútánu žiju. Tady máte doklady. Mířím do Thimphu a domorodec je můj stopař,“ vysvětlovala jsem pomalu a u toho motnutně gestikulovala.

„Áááá,“ zareagoval úředník dlouze a ve vysoké tónině. *Už rozuměl.*

3

Dzong je bhútánská stavba, která sloužila jako opevnění a v níž se nachází chrám (lhakhang), ubytování pro mnichy a často také úřední budovy.

Bhútánci takto reagují obvykle. Dají se u nich vyzorovat (či spíše vyslyšet) dva druhy „Eeee“ a „Áááá“. První z uvedených citoslovcí používají jako přitakání na informaci, které nerozumějí, a druhý zvuk znamená, že už vědí.

Policista si chvíli prohlížel mé dokumenty a nakonec se zmateně zeptal: „Slečno, potřebuju tady do kolonky opsat vaše číslo řidičského průkazu, dala jste mi dva a ani na jednom to nemůžu najít.“

Trochu nervózně jsem mu číslo ukázala. On se jen usmál, poděkoval a zamával nám na cestu. A je to oficiální, můžu tady směle řídit auto, pomyslela jsem si. Možná to proběhlo tak hladce díky tomu, že úředník nerozuměl dokladům nebo proto, že byl moc hodný, přemítala jsem. Po chvíli jsem ale na tím mávla rukou. Když byl v pohodě tenhle policista, tak budou i ti ostatní, rozhodla jsem se, a tak se taky stalo.

TÉMĚŘ NESJÍZDNÁ BAŽINA

Jednou v květnu jsem se autem vracela z Bumthangu do Thimphu, což je asi deset hodin jízdy nad strmými útesy a vykotlanou, bahnitou dálnicí. *Adrenalin mi zde běžně přerůstá přes hlavu, až jsem čas od času musela zastavit a vydýchat své zážitky.* Tentokrát se ale situace změnila. Během toho, co jsem byla v Bumthangu, se rozpršelo a lilo několik dní v kuse.

„Monzuny přišly letos dříve, na silnicích to bude teď náročné,“ prohlásil Karma, u jehož rodiny jsem tam bydlela.

„Jak dlouho to bude trvat?“ zajímalo mě.

„Pár měsíců.“

„Já už musím ale vyjet zpátky do Thimphu. Nemůžu čekat pár měsíců, až přestane pršet,“ řekla jsem s obavami v hlase.

„Podívej, Kristýno, silnice tu máme hrozný i bez monzunů, teď to bude sice horší, ale jen o trochu. Ono už není moc kam klesat. Navíc zítra by mělo pršet až večer,“ uklidňoval mě Karma.

Vyrazila jsem tedy na trasu, která normálně bývá blátivá a rozježděná. *Po vydatném slejváku se z ní stala téměř nesjízdná bažina.* Do kalhot jsem si utírala zpcené ruce a pekelně se soustředila na cestu. Skoro nikoho jsem za tu dobu nepotkala.

V celkovém výčtu šlo o jeden protijedoucí nákladák a dva předjíždějící džípy.

V mém půjčeném Suzuki Swift jsem proti nim vypadala jako roztomilý hmyz. Zuby nehty jsem „překlouzala“ ty nejhorší úseky a spatřila další malé vozítko. Auto zastavilo a vykoukla z něj hlava Bhútánce: „Je to dál vůbec sjízdné? Mám trochu obavy..“

„Ty já měla taky. Podmínky jsou hrozný, ale nějak se to zvládnout dá.“

„To jsem rád, že jsme se potkali. Za monzunů se málokdo vydává na cestu.“

Do Thimphu mi chybělo ještě šest hodin jízdy, tak jsem se spěšně s Bhútánцем rozloučila a vyrazila jsem. Musela jsem ještě projet nad srázy

bez svodidel, ale samotná „dálnice“ už vypadala lépe než předchozí bažina. Hodně zatáček a prostor jen na jedno auto ve mně vzbuzovaly nervozitu. Za nějaký čas jsem musela zastavit a vydýchat náročné zážitky. Relaxovala jsem a dívala se nazpátek na ujetou trasu, vinoucí se mezi srázy jako dlouhý had. „Křááááááách, buch buch!“ ozvala se hrozná rána, až mi z toho zalehly uši. Poplašeně jsem pátrala pohledem, co se stalo. Nic jsem nenašla, tak jsem se šla podívat zpátky po silnici, odkud jsem zvuk uslyšela.

Za zatáčkou jsem to spatřila. Ze skály nad silnicí se uvolnil balvan, který teď ležel rozbitý uprostřed „dálnice“. Panika. Poplašeně jsem běžela zpátky k autu a chtěla co nejdřív zmizet z nebezpečného úseku. Srdce mi bušilo na poplach, ale v autě jsem se musela zklidnit, abych se mohla soustředit na cestu.

„Ježiši!“ ulevila jsem si, když jsem odjela o několik kilometrů dál, kde už nade mnou nebyly skály a převisy. Chtělo se mi brečet, ale neměla jsem na to čas. Přála jsem si dorazit do cíle před setměním. Měla jsem kliku a nic dalšího se mi až domů nestalo. Téměř spanilá jízda!

CESTA JAKO PROSTŘEDEK

Cestování v zemi štěstí je pouze pro dobrodružné povahy. Dálnice před Trongsou byla stresující už od pohledu. ▼

Štěstí je v Bhútánu všudypřítomné a na cestách se hodí mít ho celý ranec. Království oplývá nádherami, ale silnice mezi ně nepatří. Společně s vízy tvoří tu komplikovanou a energicky náročnou část země. Cesty tam nejsou cílem, ale prostředkem.

Pro milovníky nebezpečných jízd a obtížně dostupných víz si Bhútán holt přichystal ty největší pikantnosti. Království ale rozdává i štěstí, které se na

návštěvníky lepší rychlostí blesku a dá se s ním zvládnout všechno. Včetně cest. Ty se překonají a cíl je prostě boží.⁴

RUB A LÍC BHÚTÁNSKÉHO ŠTĚSTÍ

Ona existuje země štěstí? To musím zažít, pomyslela jsem si před několika lety, když jsem se o Bhútánu dozvěděla. Jeden z nejlepších marketingových taháků všech dob, nebo opravdový ráj na zemi? Každý přece touží po štěstí, a pokud v Bhútánu vynalezli tajný recept, pak všichni prahnou po tomto himálajském království. Kde je pravda a jsou lidé ze Země hřmícího draka opravdu tím nejšťastnějším národem? Do Bhútánu jsem se po velkých obstrukcích dostala jako doktorský student mnoho let po tom, co mě poprvé myšlenka návštěvy napadla. Cesta k vízům bývá spletitá a zvlášť tehdy, jde-li o štěstí.

ŠTĚSTÍ SERIÓZNĚ

Do himálajského království jsem se vydala dělat výzkum štěstí a spirituality v porovnání s dalšími národy.⁵ Studie je založená na rozhovorech s domorodci. Zaměřovala jsem se na starší populaci, ale rozhodla jsem se vyzpovídat i mladší obyvatele. Do Bhútánu jsem přijížděla se spoustou otázek. Díky výzkumným rozhovorům, ale hlavně díky životu na daném místě jsem místo otazníků mohla doplnit, snad správně, odpovědi.

Než jsem se do království vydala, nevěděla jsem o něm skoro nic. Byly to vlastně tři písmena, která mě do země přilákala. *GNH. Gross National Happiness alias Hrubé národní štěstí.* Lákadlo mnoha z nás. Bhútán je prý nášaklý tibetským buddhismem a TEN je cesta ke štěstí. Bhútán je tedy šťastná země. Dalo by se to tak zkratkovitě zjednodušit? přemýšlela jsem před mou první velkou cestou. Zkratkovitě zjednodušit můžeme hodně věcí, ale jen málokdy vystihneme tu pravou podstatu. Rozhodla jsem se zemi zažít na vlastní kůži. V Bhútánu jsem strávila necelý rok, přišlo mi to dost intenzivní (*rozhodně ne pouze růžové*) a změnilo mi to život. *Zemi jsem poznala z rubu i líce.*

TAKOVÝ PĚKNÝ BUDDHISTICKÝ DOMEČEK

O buddhismu jsem toho věděla asi tolik, co o Marsu. Slyšela jsem o Buddhovi, reinkarnaci a nirváně. Tabula rasa.

„Jééé, taková pěkná boží muka, to si musím vyfotit,“ zahalekala jsem na taxikáře Pemu při cestě z letiště.

„Cože máš za problém?“

„Zastááá, táááám je takový pěkný buddhistický domeček,“ opakovala jsem.

4

Pokud se vám poštěstí být na cestě za jasného počasí, odměnou vám budou výhledy na průsmycích Dochu La a Chele La nacházejících se v okolí Thimphu a Para. Na Dochu Le vás přivítá 108 chortenů a výhled na osmitisícové hory. A Chele La, ležící ve výšce téměř 4 000 metrů, je nejvyšším položeným místem v Bhútánu, kam se dá dojet autem.

5

Tato kvalitativní studie je určena pro mou dizertační práci v oboru psychologie.

Chorteny (neboli stupy) jsou buddhistické stavby, ve kterých jsou schované mantry, a trochu připomínají boží muka.

„A joo, ty myslíš ten *chorten*,⁶ těch uvidíš milion,“ stejně jsme ho už přejeli.

Pema měl pravdu. Za dobu, co jsem v Bhútánu žila, jsem chortenů viděla asi milión. Ale tehdy pro mě bylo všechno tak nové a neobjevené... Koukala jsem na každou věc s vykulenýma očima jak malé dítě. Pořád jsem se na něco ptala, domorodci mi pokaždé ochotně odpovídali, a dokonce jim to přišlo fajn.

„To je roztomilý, jak se na všechno ptáš,“ prohodil kamarád Jamyang.

„Fakt? Zajímavý je, že mi to vůbec není blbý. V Evropě bych se za podobný ranec dotazů asi styděla.“

„Tady máme veškeré odpovědi už v mateřském mléku. Vše děláme automaticky a vlastně by bylo prima, kdybychom se nad tím zamýšleli tak jako ty.“

„Já po vás všechno opakuju a pamatuju si, co mi říkáte a jak co děláte. Když vám kladu otázky, možná nad nimi přemítáte společně se mnou...“

„To je pravda. My obohacujeme tebe a ty obohacuješ nás tím, že nám připomínáš, kdo jsme,“ usmál se Jamyang.

Můj Bhútán bych přirovnala k ježdění na kole: Z doslechu jsem slyšela, že existuje něco jako bicykl, a zatoužila jsem po něm. Pak jsem ho dostala a nevěděla, jak na něm jezdit. Dokonce jsem ani netušila, kde jsou pedály. Bhútánští kamarádi mi ukázali, jak na něm šlapat a nespadnout. A za nějakou dobu jsem jela sama a bez držení. *Můj buddhismus je praktický a jednoduše takový, jaký mi ho ukázali Bhútánci.* Bez toho, aniž bych se ponořila do místní kultury, tedy buddhismu, bych jejich štěstí nemohla přliší porozumět.

PŘEMÝSLEJ MÉNĚ!

Vycvičená evropskými školami, přijela jsem do Bhútánu a nevěděla si

rady – kde bydlet, kde sehnat západní potraviny a jak se přepravovat.

„*Kristýna, you think a lot,*“ říkal mi taxikář Pema, když jsem mu líčila moje starosti s bydlením.

„A to vy Bhútánci myslíte málo nebo co?“ zeptala jsem se v žertu.

„Rozhodně míň než ty!“ odpověděl Pema důrazně. Já na něj jen překvapeně zírala...

„*Minulost už nezměníš, takže nemá cenu se jí zabývat. Budoucnost zatím neexistuje a možná ani nebude, takže ji taky nemusíš řešit. Podstatné je žít tady a teď. Opravdovost je pouze v přítomném okamžiku,*“ vysvětlil mi Pema princip bhútánského, a zároveň buddhistického, myšlení.

Kira a ghó

Bhútánský národní oděv kira (pro ženy) a ghó (pro muže) je běžným každodenním oblečením domorodců. Kira i ghó jsou vlastně vázané sukně, které mají svůj původ v Tibetu a jsou povinné ve školách a všech oficiálních budovách včetně chrámů. Já jsem si koupila proužkovanou kiru a sousedka mi říkala, že byla populární v sedmdesátých letech a teď už je opět moderní. Překvapilo mě to. Myslela jsem, že móda se týká spíš západního oblečení než bhútánských národních krojů, ale evidentně tomu tak není. Kira a ghó mají svou slavnostní verzi, kdy si ženy na kiru připevní zdobený pás a muži si na ghó uvážou nejčastěji bílý šál (král má ale například žlutý).

Lidé v Bhútánu nic neřeší a věci se domluví až za chodu. Nikdo se nezdružuje plánováním a všechno je nahodilé. *Jejich myšlení je postaveno na principu jednoduchosti a přítomnosti okamžiku. Domorodci žijí na vlně s tím, co přichází.*

Z CHRÁMU NA DISKOTÉKU

Bhútánci ale nemají zálibu pouze v duchovních aktivitách, rádi si občas zajdou na diskotéku nebo karaoke. Většina z nich se tam snaží tvářit západně, ale není výjimkou tam potkat někoho v národním oblečení. Spojujícím prvkem je sukně, a to jak u dámského, tak u pánského kroje.

„Ti chlapi v sukních vypadají srandovně,“ říkala jsem kamarádce Kanjur.

„A proč?“ upřímně se podivila.

„To je jedno, jsem prostě z Evropy,“ mávla jsem rukou a zasmála se.

„Podívej, ten kluk má nejnovější jablko,“ sdělovala mi fascinovaně Kanjur.

„A co má být?“

„Je to první takový mobil tady, už jsme skoro jako vy v Evropě.“

„Mnoha lidem u nás je to ale jedno,“ podotkla jsem.

„To je divné,“ zarazila se Kanjur, „ten, kdo má tady jablko, je prostě in.“

Mladí Bhútánci pokukují po západním stylu života a snaží se mu v mnoha směrech podobat. Na druhé straně cítí velkou hrdost na svou kulturu a tradice. ⁷ Není tak výjimkou potkat lidi, kteří míří z chrámu rovnou na diskotéku. V současné době se mladá generace snaží najít vyváženost mezi oběma touhami. Starší Bhútánci příliš neprahnu po západním stylu a spíše se soustředí na své tradiční hodnoty a buddhismus.

„Víš, já jsem sice buddhista, ale neprožívám to tak silně jako jiní lidé v Bhútánu. Já se třeba ráno a večer modlím jen půl hodiny a řeknu pár stovek manter. Ostatní lidé se modlí kolem dvou hodin,“ svěřoval se mi postarší respondent mého výzkumu. Koukala jsem na něj s otevřenou pusou. Lidé v Evropě by s takovou náturou mohli hrdě žít v kláštrech. Holt máme odlišný metr.

NEŠTĚSTÍ V ZEMI ŠTĚSTÍ?

„Dvacet procent našich studentů se pokusí o sebevraždu,“ sdělila mi americká učitelka Leslie žijící v Bhútánu, s kterou jsem se potkala na obědě v restauraci.

„To si pětina mladých lidí vezme dobrovolně život? To snad není možné!“ kroutila jsem hlavou nad neočekávanou zprávou.

„Někteří také berou drogy a mají problémy s alkoholem,“ dodala.

Zarazilo mě to a začala jsem argumentovat: „Když jsem se ve výzkumných rozhovorech dotazovala starších lidí na jejich štěstí, všichni svorně tvrdili,

7

Kromě spirituálních aspektů bhútánské kultury existuje na východě země i tzv. „night hunting“ (noční lov), kdy dívka ve vesnici nechá otevřené okno od svého pokoje (často sdíleného se zbytkem rodiny) a chlapec (předem domluvený a někdy i náhodný) vyleze po žebříku za dotyčnou za účelem sexu. Pár musí být potichu; chlapec se většinou nepozorovaně odplíží zase pryč. Pokud ale ráno načape hochu s dívkou její otec, koná se svatba klidně už další den. Kamarád Pelden z Trashigangu s láskou vzpomíná na svoje mládí, kdy night hunting byl v plném proudu, dnes už je pryč na ústupu.

že jsou spokojeni a že nejlepší moment z každého dne jsou modlitby a meditace. Skoro bych řekla idyla...”

„Mladí moc nejsou věřící, spíš se bojí démonů, školy a rodičů. Často se zabijí z nešťastné lásky, z velkého stresu ze zkoušek nebo tlaku přísných rodičů,“ popisovala Leslie své zkušenosti, „je to možná i móda, vidí, že se jim zabil kamarád, tak proč by svoje problémy nemohli vyřešit stejně jako on.“

„Bhútánci mi říkali, že když mají trápení, tak se obrátí na Buddhu, ale jestli to nefunguje u vašich studentů...”

„Psycholog!“ skočila mi Leslie do řeči, „to je jediné řešení. A chybí tu! *Starší lidé mají Buddhu, ale mladší bývají ztraceni někde mezi tlakem západního světa a starobylými tradicemi.*“

Leslie mě upozornila, že všechny informace, které mi pověděla, pramení z jejích zkušeností z fakulty, na které učí třetím rokem, a nemůže je tedy zobecnit.

Oběd skončil, ale já jsem stále přemýšlela nad tím, co jsem se dozvěděla. Už podle prvního dojmu mi přišli Bhútánci moc milí a opravdu šťastní, a to jak staří, tak mladí. Nepotkala jsem nikoho, kdo by si na cokoliv stěžoval. Modlili se všichni bez ohledu na věk, a to průměrně hodinu až dvě denně. Chtěla jsem tedy informace od učitelky ověřit a vyslechnout další názory.

Rozhodla jsem se, že kromě starších občanů budu vést výzkumné rozhovory také s mladými lidmi. Nikdy se výsledky nedají úplně zobecnit, zvláště u kvalitativního výzkumu, ale ani jeden z lidí, s kterými jsem vedla interview, mi nepotvrdil deprese, sebevražedné sklony či pohrdání buddhismem. *Všichni, ať už mladí nebo staří, mi v rozhovorech přišli šťastní a oduševnění.*

Bhútánci, s nimiž jsem dělala výzkumné rozhovory, byli se svým životem spokojeni, ale u otázek týkajících se štěstí a sebevražd si většinou vzpomněli na někoho známého, kdo si vzal život. Zjistila jsem, že jde nejčastěji o mladé lidi, kteří opravdu někdy spáchají sebevraždu, a potvrdilo se mi, že za to často může tlak ze strany školy a rodičů na dobré výsledky. Podle dalšího učitele z jiné fakulty se ale sebevraždy v Bhútánu pohybují pouze okolo jednoho procenta, což stále není zanedbatelné množství, ale už to neznamená takový extrém, o němž mluvila Leslie.

Nedoslechla jsem se o nikom ze starší generace Bhútánců, kdo by záměrně ukončil svůj život. Zdá se, že starší lidé nemusí tolik čelit západnímu tlaku a žijí si šťastně ve svých zajatých buddhistických kolejích.

Všichni mladí lidé, které jsem v Bhútánu poznala i mimo výzkumné rozhovory, byli hluboce přesvědčeni o své buddhistické cestě a až na pár digitálních tužeb a barových zábav byli ve svém smýšlení dost podobní svým starším spoluobčanům. Vnitřní nesoulad, nespokojenost a boj mezi konzumním a duchovním životem v Bhútánu existuje, ale zdá se, že *většina obyvatel si umí najít svou zlatou střední cestu, jak být šťastní.*

TECHNOLOGIE VERSUS TRADICE

„Lidé v Bhútánu jsou spokojeni, protože jim od mala rodiče říkají, že mají být vděční za to, co mají. Cílem není toužit a stále nemít, cílem je prožít to, co je právě tady a teď. To je také principem buddhismu,“ vyprávěl mi bývalý ministr štěstí Saamdu ve stísněných prostorech největšího bhútánského knihkupectví.

Na chvíli jsme se oba zamysleli, a pak se Saamdu Chetri opět chopil slova: „Lidé byli dřív šťastnější, protože se nikam nehnali a nebombardoval je moderní svět. Proměna, co u vás na západě trvala sto let, se tady odehrává během deseti. Před dvaceti lety bylo normální pást dobytek i v hlavním městě Thimphu. Teď je město ucpané auty a není tu místo na život.“

I já sama jsem na vlastní kůži pocítila některé změny, o kterých Saamdu mluvil. Za dobu, co jsem žila v Bhútánu, přibýlo v Thimphu hodně aut, město se stalo takřka neprůjezdné a silnice čím dál více připomínaly polní cesty. Asfalt totiž dělá v Bhútánu nejnižší kasta Indů. Ti mají sice práci hned hotovou, ale s pečlivostí se příliš neobtěžují, tak dělají a opravují a dělají a opravují; takový nekonečný koloběh. Rapidně se také zvýšilo množství igelitových sáčků, jež se ještě před pár lety nesměly používat,⁸ přibýly neonové cedule s názvy obchodů, i když billboardy naštěstí zůstaly stále zakázané. I přes to všechno jsem pořád cítila z lidí klid a pohodu. U jednoho chrámu jsem potkala německého průvodce Lucase, který jezdí do Bhútánu od roku 1994. Dali jsme se do řeči a mě zajímalo, co se za tu dobu změnilo.

„Přibýlo spoustu vymožeností. V roce 1997 se v Bhútánu objevila televize a o dva roky později i internet. Na začátku devadesátých let měli pouze rádio. Hodně věcí se v Bhútánu změnilo, ale přece jen něco zůstalo stejné – lidi. Ti jsou pořád stejně usměvaví a oddaní buddhismu jako kdysi,“ odpověděl Lucas.

„A myslíš si, že může západní vliv utlouct jejich víru a tradice?“

„Dokud zůstanou Bhútánci stejnými lidmi, tak věřím, že se nic takového nestane,“ usmál se průvodce, „technologie a vyspělost se mění, ale mentalita zůstává.“

MÉNĚ TEORIE, VÍCE PROŽITKU

Když čtvrtý bhútánský král *Jigme S. Wangchuck* přišel v sedmdesátých letech s myšlenkou Hrubého národního štěstí jakožto potvrzení důležitosti spokojenosti obyvatel, asi vůbec netušil, jaký to bude mít obrovský dopad na všechny aspekty spojené s tímto královstvím o pár desítek let později.

„V Bhútánu je to samé štěstí, na každém rohu je napsáno, jak jsme šťastná země. Ve školách se učí o štěstí, na autobusech jsou slogany o štěstí, pořádají se tu seriózní konference o štěstí. Ale proč se tady o štěstí mluví tak vážně a s takovou důležitostí? Týká se to stále štěstí? Není lepší ho prostě cítit a žít

8

K mé velké radosti je od dubna 2019 opět zakázáno v obchodech používat igelitové tašky.

a zbytečně neteoretizovat? Vždyť lidi tu jsou a vždycky byli šťastní. Já bych to nechal víc plynout jako dřív," vyjadřoval názor jeden z respondentů. Já s ním celkem souhlasím, štěstí je především v obyčejnostech, v hezkém chování normálních lidí, a ne tolik v hloubkových spisech. *A pokud lidé chtějí štěstí seriózně zkoumat, neměli by ho také zapomínat zvesela žít.*

MARKETING JMÉNEM ŠTĚSTÍ?

9

Šlo o mou druhou návštěvu tohoto nejposvátnějšího a nejnavštěvovanějšího místa v Bhútánu. Poprvé jsem tam zavítala až po zavírací době a dostala se dovnitř díky ochotným mnichům. O návštěvách s povinným průvodcem jsem tehdy od nich neslyšela. Asi to mniši nepovažovali za důležité sdělení.

Hrubé národní štěstí (GNH) zní báječně a přitažlivě. Štěstí je přece to, po čem každý touží. Že by bylo GNH nejlepším a nejpropracovanějším marketingovým nástrojem všech dob? Rozhodla jsem se udělat svůj soukromý průzkum a mnoha domorodců se ptala na jejich názor. Zajímalo mě, jestli čtvrtý král vymyslel GNH kvůli marketingu, nebo jestli byli Bhútánci šťastní a on to pouze pojmenoval. Všichni jednoznačně odpovídali, že možnost „B“ je správně, že Bhútánci byli a jsou prostě spokojený národ. *Z GNH se prý stala úspěšná reklama na turistický průmysl a propagaci Bhútánu vlastně úplnou náhodou. Dalo by se říci, že je to vedlejší produkt bhútánského štěstí.*

TURISTICKÉ POZLÁTKO

„Kde máš průvodce?“ zaznělo z úst ochranky u vstupu do nejsvatějšího bhútánského chrámu *Taksang*.

„Já nemám průvodce, jsem tady jako student,“ odpověděla jsem.

„S tím jsem se nesetkal. Dovnitř sama nemůžeš. Počkej si na svůj doprovod.“⁹

Ochranka chrámu vypadala dost nekompromisně. Na chvíli jsem se zamyslela a situaci vyřešila tak, že jsem se ztratila v hloučku kanadských turistů, kteří měli průvodce hned dva, a prošla s nimi až do chrámu. Ani poměrně velké množství návštěvníků neubíralo tomuto místu na jeho magičnosti a kráse.

S problémem, že nejsem turista a nemám svého průvodce, jsem se setkala ještě na několika dalších místech. Bhútánci na tyto případy nejsou moc zvyklí a občas nevěděli, jak danou situaci vyřešit. Nakonec jsem to s nimi vždycky vymyslela – když ne s ochrankou, tak s průvodci.

Do Bhútánu jsem si těžce vyjednávala víza půl roku, a když jsem je nakonec zázračně dostala a do země přijela, několik dní jsem zařizovala „*route permit*“, abych mohla do jiných oblastí než jen do Thimphu. Tehdy mě napadlo, že v Bhútánu jsou všichni moc milí a spokojení, ale když člověk potřebuje vyřídit formality s vízy a povolením vycestovat mimo hlavní město, může běhat doko-la někdy i nekonečno světelných let.

Turisté takové problémy neřeší, zaplatí spoustu dolarů a všechno běží jako po drátkách. Domorodci sice běžně bydlí v prostých dřevěných domech, do kterých